

ΦΥΣΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

ς ἀλλαγῶν κατὰ πρῶτον ὑπεδείξαμεν¹, ὁ Ἀριστοτέλης πιστότερος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τηρητῆς τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτους, τοῦ θαυμασίου ἐρμηνευτοῦ τῆς κοινῆς γνώμης, εἶναι ὁ πρῶτος φιλοσοφῆσας ἐπὶ τῆς φυσιογνωστικῆς ἐμπειρίας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν φαινομένων τοῦ καθημερινοῦ βίου, τὰ ὁποῖα ἀνύψωσεν εἰς θέματα ἄξια τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως ὅσον καὶ τὰ κοσμολογικὰ προβλήματα.

Ἐκτοτε δὲ κυρίως παρατηροῦμεν μίαν ἀξιοσημείωτον προσοχὴν τῶν φιλοσοφούντων καὶ τῶν ἐραμιστῶν εἰς τὰ διδόμενα τῆς κοινῆς ἐμπειρίας, ὥστε καὶ νὰ ἔχωμεν παρὰ Πλουτάρχῳ τὴν διάκρισιν τῶν «ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις», ἴητοι τῶν μεταφυσικῶν θεωρημάτων περὶ στοιχείων καὶ ἀρχῶν καὶ κοσμολογικῶν αἰτίων, ἀπὸ τὰ «ἀνά χειρὸς πράγματα», τὰς πρακτικὰς δηλονότι γνώσεις καὶ τὰ συνήθη φαινόμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Μὲ τὰς ἐμπειρίας δὲ ταύτας καὶ τὰς φυσιογνωστικὰς παρατηρήσεις τοῦ λαοῦ στενῶς συνδέονται αἱ δημώδεις φῆμαι περὶ φυσικῶν φαινομένων «παραδόξων», τὰ ἀπὸ

¹ Ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φυσιοδίφης, σελ. 15.

ξένων χωρῶν «θαυμάσια ἀκούσματα», τῶν ὁποίων σφύζονται πολλαὶ συλλογαὶ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν ἰδίως χρόνων, ὅτε ἡ γυνῶσις νέων χωρῶν καὶ νέων πραγμάτων καὶ ἡ τούτων ἀνάμειξις μὲ παραδόσεις ἀνατολικὰς, ἐγέννα τὰς εἰδήσεις τῶν παραδοξογράφων. Πολλαὶ δὲ τῶν εἰδήσεων τούτων ἐπανελήφθησαν κατὰ τὸν Μεσαιῶνα καὶ ἄλλαι προσετέθησαν πολλαί, μὲ τὴν εὐνοίαν, τὴν ὁποίαν πρὸς ταύτας παρεῖχε τὸ φιλοθαύματον πνεῦμα τοῦ Μεσαιωνικοῦ μυστικισμοῦ.

Λέγοντες δ' οἱ ἀρχαῖοι «παράδοξα» δὲν ἐνόουν μόνον «παραλόγους» διηγήσεις, ἀλλὰ καὶ πράγματα ἀληθινά, ἐκ τῶν «ἐχόντων τὴν πείραν ἐμφανῆ» (κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλουτάρχου), πάντοτε δ' ὅμως παράδοξα διὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ θαυμαστά φυσικὰ φαινόμενα, ἢ ἱστορικὰ γεγονότα.

Ἐκ τῶν θαυμασίων τούτων φυσικῶν ἀκουσμάτων ἀναφρομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς:

Τὸ σέλινον καταπατούμενον αὐξάνει καλλίτερα.

Ἐὐ αἴριος ταῦρος πρᾶνεται, ὅταν προσδεθῆ εἰς συκῆν.

Τὸ ἤλεκτρον δὲν ἔλκει τὸ φυτόν βασιλικόν.

Ἐὐ μαγνήτης δὲν ἔλκει κατὰ τὴν νύκτα.

Ἐὐ μαγνήτης δὲν ἔλκει, ὅταν χρισθῆ διὰ χιμοῦ σκόρδου.

Ἐὐ ἀδάμας δὲν θερμαίνεται εἰς τὸ πῦρ.

Οἱ βολβοὶ καὶ ἡ συκῆ καὶ τὰ δέρματα τῆς υἰαίνης καὶ τῆς φώκης εἶναι ἀλεξικέραυνα.

Τὸ ἔριον τοῦ προβάτου, τοῦ καταφαγωθέντος ὑπὸ λύκου, εἶναι φθειροποιόν.

Οἱ κώνωπεσ ἀποφεύγουν τοὺς γλυκεῖς χυμούς, ἐπικαθήμενοι μόνον ἐπὶ τῶν ὀξύνων.

Ἐὐ ἰχθὺς σκάρως μηρυκάζει.

Ἐύλον τι τῶν Ἰνδιῶν ἔλκει τὰ μέταλλα.

Οἱ μῦς τῆς Κύπρου τρώγουν τὸν σίδηρον.

Ἐὐ πολύπους κατὰ τὸν χειμῶνα τρώγει τοὺς ἰδίους πλοκάμους.

Ἐὐ ὅταν οἱ νεφροὶ τοῦ προβάτου περικαλυφθοῦν ὅλοι ὑπὸ πιμελῆς, τὸ πρόβατον ἀποθνήσκει.

Οἱ ὄφεις καὶ οἱ νεοσσοὶ τῶν χελιδόνων ἐκτυφλούμενοι, ἀνακτῶσι πάλιν τοὺς ὀφθαλμούς.

Τὰ ὕδνα γεννῶνται μὲ τὰς βροντὰς τοῦ οὐρανοῦ.

Οἱ αἶγες ἀναπνέουσι καὶ ἐκ τῶν ὄτων.

Ἐν Σερίφῳ οἱ βάτραχοι δὲν ἔχουσι φωνήν.

Οἱ σπόγγοι ἀποσπῶνται τοῦ βράχου καλλίτερον διὰ λαθραίας κινήσεως.

Εἰδός τι ἐλάφου ἔχει τὴν χολὴν εἰς τὴν οὐράν.

Πολλοὶ τῶν ἰχθύων παράγουσι τριγμοὺς ἢ ψόφους.

Τὰ ἔντερα τῶν κριῶν δὲν εἶναι κατάλληλα διὰ χορδὰς ὡς ἄφωνα. Εὐφωνικὰ εἶναι τὰ ἔντερα τῶν θηλειῶν.

Ὅταν ἡ ἔλαφος τραυματισθῇ ὑπὸ τοῦ φυτοῦ κάκτου, τὰ ὀστέα της γίνονται ἄφωνα καὶ ἄχρηστα δι' αὐλοῦς.

Αἱ αἶγες τῆς Κεφαληνίας δὲν πίνουσι, εἰσπνέουν δὲ μόνον τὸν δροσερὸν αἴερα, στρέφουσαι τὰ πρόσωπα πρὸς τὸ πέλαγος.

Αἱ χελῶναι, ὅταν-φάγωσιν ἔχιδναν, λαμβάνουν, ὡς ἀντίδοτον τὸ φυτὸν ὀρίανον.

Εἰς τὴν Κυλλήνην τῆς Ἀρκαδίας οἱ κόσσυφοι γίνονται λευκοί.

Ὁ μόλυβδος τῶν Ἰνδιῶν τακεῖς καὶ ριφθεῖς εἰς τὸ ὕδωρ ἰηδᾶ.

Ὁ ἐχίνος παραμένει ἄσιτος μέχρις ἑνιαυτοῦ. Κτλ.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τινὲς τῶν εἰδήσεων τούτων εἶναι ἀπλαῖ μεταφοραὶ ἢ ἀλληγορικαὶ ἐκφράσεις, καθὼς ἐπὶ παραδ. τὸ θαυμάσιον ἄκουσμα, ὅτι αἱ ἀηδόνες τῆς Λέσβου ἄδουσι γλυκύτερα, συμβολίζον τὴν ἐπίδοσιν τῶν Λεσβίων εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν, ἢ ὅτι ἐν Κρήτῃ δὲν ὑπάρχουσι λύκοι καὶ ἄρκτοι, διότι ἐκεῖ ἐγεννήθη ὁ Ζεὺς, καὶ εἰς τὴν Ἰαπυγίαν ἄκραν, ὅπου συνέβη ἡ μάχη τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τοὺς Γίγαντας, ῥέει συνεχῶς ἄφθονον ἐκ τοῦ ἐδάφους ἰχώρ, κτλ. Ἄλλὰ καὶ πολλὰ τούτων εἶναι ἀληθινὰ φυσικὰ φαινόμενα, οἷον: οἱ κόκκυγες τίκτουσιν εἰς τὰς φωλεὰς τῶν φασσῶν ἢ τῶν τρυγόνων, τὰ πτηνὰ τρο-

χίλοι, εἰσπετόμενα εἰς τὰ στόματα τῶν κροκοδείλων, καθαρρίζουν τοὺς ὀδόντας αὐτῶν, κτλ., καὶ τοιαῦτα ἡμεῖς ἤρημενύσαμεν πολλαχοῦ καὶ ἀπεδείξαμεν πολλὰ χρήσιμα εἰς τὴν Ἐπιστήμην. Δὲν ἀποκλείεται δ' ἀναμφιβόλως καὶ τὰ μωθικώτερα τῶν παραδόξων νὰ ἔχωσιν εἰς τὸ βάθος πυρῆνα παρατηρήσεως ἀληθινῆς, ἣτις διὰ τοῦ χρόνου ἐξεφυλλίσθη βαθμηδὸν εἰς τινα παράλογον διήγησιν ἢ φανταστικὸν θρύλον. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τῶν παραδοξοτέρων φυσιολογημάτων τῆς παλαιᾶς ἢ τῆς νεωτέρας δημῶδους ἐμπειρίας, ἐπιβάλλεται ὁ ἔλεγχος ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης διὰ τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως.

Συνήθως οἱ ἐπισκέπται τῶν ἀρχαίων κειμένων θαυμάζουσι μὲν τὰς γνώσεις τῶν παλαιῶν, τὰς συμφωνούσας αἴφνης μὲ τὰ νεώτερα ἐπιστημονικὰ διδάγματα, ἀποστρέφουσι δὲ τὸν νοῦν ἀπὸ τὰς γνώσεις ἐκείνας ἢ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἀντίκεινται πρὸς τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι πρόοδοι τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, αἱ μεγάλαὶ κατακτήσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ αἱ θαυματικαὶ τούτων ἐφαρμογαί, κατέστησαν τὴν Ἐπιστήμην ὑπερήφανον καὶ περιφρονητικὴν πρὸς πᾶσαν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἐπιστημονικὴν ἢ τεχνικὴν εἶδησιν.

Καὶ ὅμως ἡ πρώτη ἐκ τῆς Ἀναγεννήσεως προελθοῦσα Ἐπιστήμη ἐκ δύο πηγῶν ἐλάμβανε τὸν θησαυρὸν τῶν γνώσεών της, α') ἐκ τῆς πρώτης βέβαια παρατηρήσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ πραγμάτων, καὶ β') ἐκ τῶν ἀρχαίων φυσιογνωστικῶν κειμένων τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ χρησιμοποίησις δὲ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὑπὸ τῶν πρώτων τούτων νεωτέρων φυσιοδιφῶν δὲν ἦτο μόνον ἀπλῶς συμβουλευτικὴ νέων ἐπιστημονικῶν μεθόδων, ἢ πρὸς ἐμπνεύσεις θεωριῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων φιλοσοφημάτων, ἀλλὰ μία, νομίζομεν, αὐτόχρημα ἀνάκλησις εἰς τὴν ζωὴν πολλῶν πραγματολογικῶν γνώσεων, αἵτινες εἶχον λησμονηθῆ κατα τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἢ εἶχον θεωρηθῆ καὶ ὑπ' αὐτῶν

ἀκόμη τῶν ἀρχαίων ὡς ἀμφίβολα διδάγματα ἢ καθαρὰ προϊόντα τῆς λαϊκῆς φαντασίας¹.

Οἱ λόγιοι δηλονότι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, μελετῶντες τὰ παλαιὰ κείμενα μὲ τὴν νέαν δημιουργικὴν πνοὴν τῆς ἐλευθέρου σκέψεως καὶ μὲ τὴν νέαν θεικὴν νοοτροπίαν, πρῶτην τότε φορὰν ἀνεκάλυπτον ἐκεῖ ὀλόκληρον θησαυρὸν ἰδεῶν καὶ φυσικῶν παρατηρήσεων, ὅστις δὲν εἶχε μέχρι τότε ὁμιλήσῃ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν συνείδησιν τῶν φυσιολόγων ἀναγνωστῶν, καὶ τὸν θησαυρὸν τοῦτον συναπέκομιζον σπεύδοντες νὰ τὸν ὑποβάλουν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς νέας πειραματικῆς μεθόδου καὶ νὰ παρουσιάσωσιν ἔπειτα τὰς παλαιὰς ταύτας γνώσεις ὡς πρωτοφανεῖς ἀνακαλύψεις τῆς νέας ἐπιστήμης.

Μήπως δὲ ἡ ἀστρονομικὴ Μηχανικὴ τοῦ Κοπερνίκου, ἡ θεμελιώδης ἀφετηρία τῆς ὅλης φυσιογνωστικῆς καὶ ἔπειτα καὶ τῆς ἄλλης ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, δὲν ἐβασίσθη ἐπὶ ἑνὸς μεγάλου *παραδόξου* τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς σκέψεως: ὅτι ἡ Γῆ κινεῖται περὶ τὸν Ἥλιον;

ΜΙΧΑΗΛ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

¹ Ἴδε τὸ ἄρθρον μου ἐν Revue Scientifique 1924, p. 627.